

Vem förlorar på inflationen?*

En plötslig ökning av inflationstakten utan motsvarande ökning av penningräntan drabbar särskilt dem som har stora finansiella tillgångar och små skulder. Å andra sidan gynnas de som har högt belånade reala tillgångar. Men vilka samhällsgrupper svarar mot dessa kategorier? — Bertil Näslund söker här kartlägga vilka grupper som drabbas värst av inflationen i detta avseende.

Vi vet att det antas råda ett — åtminstone tillfälligt — samband mellan arbetslöshet och inflation och att det ibland anses nödvändigt att välja mellan en förändring av arbetslösheten och en förändring av inflationstakten.

Om man tvingas välja en politik som ökar arbetslösheten, är det givetvis samhällets skyldighet att så långt det är möjligt kompensera de individer som drabbas av denna.

För att ett rationellt val skall kunna göras beträffande den ekonomiska politiken måste man även försöka bedöma inflationens effekter och om grupper i samhället drabbas av en hög inflation, gäller i princip samma skadeståndsskyldighet mot dessa.

Inflationens effekter

Vi vet att förändringar i inflationen drabbar människor olika på sätt som är komplicerat att utreda. Detta sammanhänger med att inflationen har olika or-

saker och förlopp och dessa drabbar i sin tur människorna på varierande sätt.

Om vi för enkelhets skull bortser från olika slag av inflationsförlopp och koncentrerar oss enbart på själva inflationen, som vi definierar som en viss förändringstakt av något prisindex, brukar man ofta anta att människor drabbas olika. De som äger villor och tomter gör vinster. Höginkomsttagare får sina skatter kraftigt höjda. Starka fackföreningar tillvaratar sina medlemmars intresse bättre än svaga. Sedan inflationen pågått en tid sker olika anpassningar, men möjligheterna till detta varierar mellan människor.

Det är emellertid mycket svårt att mer exakt bedöma inflationens effekter och att identifiera grupper som skadas. Detta gör inte ersättningsproblemet mindre viktigt, eftersom de som skadas är svåra att klassificera och därför har svårt att organisera sig och verka för sina intressen.

Jag skall här försöka utföra några beräkningar av inflationseffekterna samt göra vissa jämförelser med ett arbete av Svennilson [1958]. Detta avsåg främst att beräkna inflationens effekter på samhällsgrupperna tjänstemän, arbetare och bönder. Jag skall utöka hans beräkningar med att beakta inflationens effekter på

BERTIL NÄSLUND är professor i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. Han har arbetat med olika problem inom matematisk ekonomi och är nu sysselsatt med ett projekt om inflationens verkningar på företags-ekonomiska beslut.

* Artikelns är baserad på ett föredrag vid Handelshögskolans Företagsledarseminarium. Författaren är tacksam för mycket värdefulla synpunkter under seminariet.

åldersgrupper och på civilstånd. Data beträffande effekterna över åldersfördelning har jag hämtat från Spånt [1975]. Beträffande inflationens effekter på olika inkomstklasser och civilstånd har jag använt data insamlade av Franzén, Lövgren, Rosenberg [1976] för ett annat syfte (att bedöma skatternas och de offentliga utgifternas fördelning). De svenska resultaten kommer att jämföras med en amerikansk undersökning utförd av Bach [1974].

Förväntningarnas roll

Om inflationen helt och hållet kan förutses och om alla individer kan anpassa sig, om alla samhällets institutioner är anpassade till denna inflation (t.ex. genom att tillhandahålla indexreglerade kontrakt) och om inflationen drabbar alla varor lika, då blir effekten av inflation endast en skatt på pengar. Detta har nyligen behandlats av Jonung [1976].

När inflationen inte är jämn, brukar man dela upp analysen av effekterna i två slag.

a) Då förväntningarna om inflationsvariationerna är riktiga och då alla individer kan anpassa sig. I detta fall blir inflationens effekter t.ex. kostnader för den anpassning till inflationsförändringarna som människorna gör.

b) Då inflationsförväntningarna och den faktiska inflationen inte överensstämmer. I detta fall påverkar inflationen t.ex. inkomstfördelningen i samhället, om olika grupper har olika möjligheter att på ett riktigt sätt göra prognoser om inflationens storlek.

En allmän diskussion om inflationens välfärdseffekter finns i Jaffee, Kleiman [1975].

Vi skall här begränsa oss till ett studium av de förändringar i *hushållens förmögenhet* som blir en följd av en förändring av inflationen. Utgångspunkten är att hushållen antingen inte kunnat förut-

se inflationsförändringen eller inte haft möjligheter att anpassa sig till densamma. Om det senare är fallet kan, under vissa omständigheter, den nedan beskrivna analysen även gälla en mer permanent situation av hög inflation.

Analysen kommer således att gälla hushållssektorn. Vi skall dela upp denna i olika grupper och försöka bedöma hur mycket dessa drabbas i förhållande till varandra av förändringar av inflations-takten. Hur hushållssektorn som helhet klarar sig t.ex. jämfört med den statliga sektorn skall vi inte närmare gå in på, därför att hushållen ytterst ingår som medlemmar även i de andra sektorerna. Trots att den relativa förändringen mellan sektorerna kan påverka hushållen, olika mycket är dessa effekter förmodligen små.

Om det visar sig att inflationen har systematiska effekter i samhället, är detta av allmänt samhällsekonomiskt intresse. Det är också av intresse för företagen vid investerings- och produktvalsbeslut. Om vissa kundkategorier vinner på inflationen, kommer deras köpkraft att öka under det att andra grupper köpkraft sjunker.

Olika samhällsgrupper

Ingvar Svennilson har i en uppsats 1958 påvisat att om befolkningen delas upp i "naturliga" grupper av olika slag (han använde tjänstemän, arbetare och bönder), så förekommer det inom grupperna både de som vinner och förlorar på inflation. Eftersom förlorarna inte sammanfaller med någon redan organiserad grupp i samhället, förklarar detta varför det är svårt för dem att få sina intressen tillgodosedda. Trots variationerna inom olika grupper är dock en sammanfattande bedömning av vissa grupper som helhet av stort intresse. Detta gäller kanske främst uppdelningen av befolkningen i inkomstklasser, eftersom denna uppdel-

ning är viktig från rättvis-, skatte- och efterfrågesynpunkt.

Andra uppdelningar av befolkningen som är av intresse både från rättvis- och efterfrågesynpunkt är uppdelning i åldersklasser samt i barnfamiljer och ensamstående.

Jag skall här försöka bedöma inflationens effekter på befolkningen uppdelad i a) inkomstklasser b) ålder c) familjetyper.

Vi kommer att dela upp tillgångarna i reala (fastigheter, tomter, båtar etc) och icke reala (banktillgodohavanden, obligationer etc). Aktierna utgör ett problem vid klassificeringen, eftersom de motsvaras både av företagens finansiella och reala tillgångar. (Jag har försökt undersöka om deras klassificering skulle kunna ändra de huvudsakliga slutsatserna men inte funnit att detta är fallet.)

Delar av det material som redovisas

”... det är inkomsttagarna i mellanskiktet som relativt sett klarar sig bäst vid en ökning av inflationen, under det att höginkomsttagare och låginkomsttagare förlorar.”

här är baserat på självdeklarationer. Detta innebär ofullständigheter av många slag (tex vad som finns medtaget och hur det är redovisat). Om uppjusteringar görs av tex fastighetsvärden för att omvandla taxeringsvärden till marknadsvärden, förefaller inte detta att ändra de allmänna slutsatserna nedan.

En avgörande faktor vid bedömningen av hur olika tillgångar och skulder påverkas av inflationen är räntans anpassning till inflationen. Denna anpassning har vid olika undersökningar visat sig vara ofullständig. Det framgår tex av Jonung [1976] att den reala räntan efter inflation mellan 1972 och 1976 varit negativ i Sverige. Läsaren finner en sammanställning av ett stort antal empiriska

undersökningar beträffande sambandet mellan räntesats och inflation i Roll [1972].

Utgångspunkten för diskussionen nedan är att de icke reala tillgångarnas nominella värde inte ändras vid inflation, under det att de reala tillgångarnas nominella värde följer med inflationen.

En viktig omständighet vid nedanstående beräkningar är att de olika grupperna behandlas som kollektiv, dvs vi ser endast nettoförmögenhet och nettoskuld inom grupperna. Som ovan nämnts fann Svenilson [1958] att variationerna inom grupperna var betydande.

För att i tabellerna nedan ange effekterna av inflationen beräknas de reala tillgångarnas andel av nettoförmögenheten. Med nettoförmögenhet avses den totala förmögenheten minus skulderna. Ju större andel av tillgångarna som är placerade realt och ju större skuldsättningsgraden är desto högre blir de reala tillgångarnas andel av nettoförmögenheten.

Effekter på olika inkomstklasser

I *tabell 1* ser vi att det är inkomsttagarna i mellanskiktet som relativt sett klarar sig bäst vid en ökning av inflationen, under det att höginkomsttagare och låginkomsttagare förlorar.

Låginkomsttagarna har en relativt låg skuldsättningsgrad, bl a därför att de är en "dålig risk" och de har svårt att få lån. De har också små värdebeständiga tillgångar (äger tex som regel inte villa). De höga inkomsttagarna har små skulder av helt andra skäl — de är inte i så starkt behov av lån — och de tenderar att ha en något större andel icke reala tillgångar, tex i obligationer.

I kolumnen längst till höger har värdena för USA 1968 insatts. Dessa är endast ungefärliga, emedan klassgränserna i det svenska och amerikanska materialet inte var exakt desamma, men tendensen är helt klart densamma i USA. Det är

Tabell 1. Inflationens effekt på olika inkomstklasser. (Värdena för USA gäller inte exakt för de här angivna inkomstklasserna utan visar endast tendensen i USA jämfört med Sverige.)

Inkomst 1970	Sverige 1970			Reala tillgångarnas andel av nettoförmögenheten	
	Andel icke reala tillgångar %	Andel reala tillgångar %	Skulder i procent av tillgångar		
				Sverige	USA
0— 9 999 kr	51	49	29	0,69	0,87
10 000—24 999 "	45	55	18	0,67	0,94
25 000—39 999 "	33	67	43	1,17	1,06
40 000—59 999 "	31	69	41	1,17	1,22
60 000—99 999 "	41	59	45	1,07	1,11
100 000— "	38	62	38	1,00	0,98

mellaninkomstskikten som tjänar mest på inflationen.

Svennilson delade upp befolkningen i arbetare, tjänstemän och bönder men fann inte några markanta skillnader mellan grupperna 1958.

Det går att ur Svennilsons sammanställning även dra slutsatser beträffande hushållen uppdelade i inkomstklasser. De reala tillgångarnas andel av nettoförmögenheten går inte att beräkna, men det förefaller som om det är främst de låga inkomsttagarna som förlorar.

Effekter på olika åldersklasser

Data som insamlats av Spånt [1975] och även analyserats beträffande inflations-effekterna har bearbetats i *tabell 2*, så att de reala tillgångarnas andel av nettoförmögenheten kan beräknas. *Tabell 2* är uppställd på samma sätt som *tabell 1* och även här gäller att jämförelsen med siffrorna för USA endast är ungefärliga.

Som vi ser är det främst människor i medelåldern som har fördel av plötsliga höjningar av inflationen. De har skaffat sig hus, bilar och dylikt och är högt skuldsatta. De äldre människorna har relativt sett små skulder och en jämförelsevis stor del av sina tillgångar i icke värdebeständig form (t ex bank- och obligationstillgodohavanden).

Vi ser av *tabell 2* att det främst är de unga hushållen som "tjänar" på inflationen i USA, förmodligen beroende på att man där skaffar hus och bil tidigare än vad som är fallet i Sverige.

Som nämnts tidigare måste man vara ytterst försiktig med att utsträcka diskussionen från att gälla effekter av förändringar i inflationstakten till att gälla mer långsiktiga effekter. Om man emellertid gör detta, skapas inte någon långsiktig skillnad mellan effekten på olika människor *vad åldern beträffar*, emedan de flesta av oss under livet passerar genom alla åldersklasserna.

Man skall dock inte bortse från det förhållandet att om vi tjänar på inflation i vår krafts dagar, kan det påverka hur mycket som blir gjort åt inflationen. Om den genomsnittlige riksdagsmannen i Sverige tjänar på inflationen under det att hans kollega i USA är på väg att förlora, kan det ha effekter på hur kraftfulla åtgärder som vidtas för inflationsbekämpning.

Effekter på olika familjetyper

Barnfamiljerna är av speciellt politiskt intresse och även av intresse för företagen på grund av att barnfamiljerna kan förväntas ha en efterfrågan som på viktiga punkter skiljer sig från den som övriga

Tabell 2. Inflationens effekt på olika åldersklasser. (Data för USA ger endast indikation om effekterna på den här gjorda indelningen i åldersklasser.)

Ålder	Sverige 1966			Reala tillgångarnas andel av nettoförmögenheten,	
	Andel icke reala tillgångar %	Andel reala tillgångar %	Skulder i procent av tillgångar		
				Sverige	USA
—20	47	53	18	0,65	—
20—29	42	52	44	0,93	1,72
30—39	30	70	42	1,21	1,60
40—49	30	70	43	1,23	1,28
50—66	33	67	31	0,97	1,00
67—	44	56	16	0,67	0,86

samhällsmedborgare uppvisar. I tabell 3 visas en sammanställning över hur inflationen påverkar olika familjetyper. I detta fall föreligger inte några data från USA.

Som framgår av tabellen missgynnas ensamstående utan barn av inflationen jämfört med de övriga grupperna.

Allmänna observationer

Den ovan beskrivna analysen innebär att en addering gjorts av tillgångar och skulder för stora grupper av människor. Ingvar Svennilson fann, som nämnts, i studien av inflationens effekter på tjänstemän, arbetare och bönder att variationerna av effekterna inom grupperna var mycket stor. Detta är naturligtvis en viktig iakttagelse som visar att det inte är så lätt att identifiera förlorarna för att hjälpa dem eller för dem att organisera sig för att förbättra sin situation.

Analysen visar dock vissa tendenser och kan naturligtvis, om den utvidgas, identifiera starkt utsatta grupper. En kombination av tabellerna 1—3 skulle tyda på att äldre ensamstående personer utan barn med låga inkomster är en utsatt grupp.

Även om, som ovan nämnts, variationerna inom grupperna är stora, kan det

vara av intresse att diskutera om det förhållandet att stora förmögenheter (med stor makt i företagen) vinner¹ och om de aktiva medelåldrarna vinner, så är detta av stor betydelse när det gäller viljan och förmågan att bekämpa inflationen. Jämför Sverige—USA beträffande åldern.

För företagets planering är förmögenhetsändringarna viktiga. Ty om olika samhällsklasser påverkas olika av inflationen äger efterfrågeförändringar rum som en följd av inflationen. Det är naturligtvis viktigt för företagen att kunna förutsäga dessa tidigt men även samhälls-ekonomiskt är detta viktigt om nettoeffekten av en icke beräknad efterfrågeökning och ett icke beräknat efterfrågebortfall blir en prispress uppåt. Empiriska studier av företagets prispolitik motsäger inte en sådan möjlighet. Dessa frågor finns utförligare behandlade i Näslund [1976].

Vi ser här ett exempel på svårigheterna att renodla inflationseffekterna. Om nämligen några grupper i samhället får sin förmögenhet förbättrad och därför ökar sin konsumtion blir det en starkare prispress uppåt på de varor som dessa grupper köper. Om man därför endast studerar hushållsbudgetens sammansättning

¹ Detta fann Spänt [1975] i sin undersökning.

Tabell 3. Inflationens effekt på olika familjetyper.

Familjetyper	Sverige 1970				
	Procent av befolkningen	Andel icke reala tillgångar %	Andel reala tillgångar %	Skulder i procent av tillgångar	Reala tillgångarnas andel av netto förmögenheten
Ensamstående utan barn	52	58	42	22	0,53
Ensamstående med barn	3	35	65	45	1,18
Gifta	44	34	66	42	1,13

och prisvariationerna på de där ingående varorna, kan man få en alldeles felaktig uppfattning om inflationseffekterna.

En förutsättning för att de i denna artikel diskuterade förmögenhetsförändringarna skall få efterfrågeeffekter är att de vinster på förmögenhetsinnehavet, som vi diskuterat, ger upphov till ökad efterfrågan. Många studier tyder på ett samband mellan förmögenhetsökning och konsumtion (se t ex Modigliani-Brumberg [1954], Näslund-Sellstedt [1972]).

Slutsatser

Det är mycket svårt att identifiera inflationens och inflationsändringarnas effekter i samhället. Dessa effekter samspelar på olika sätt med olika typer av inflation och varierar beroende på vilken del av ett inflationsförlopp som man studerar. Trots dessa svårigheter förefaller det möjligt att finna vissa indikationer på vilka de mest utsatta grupperna i samhället är.

En sådan identifiering är av intresse vid bedömningen av den ekonomiska politiken i olika avseenden. Det är också av intresse för företagen för att göra bedömningar av de efterfrågeförändringar som olika inflationsförlopp kan ge upphov till.

Då den ekonomiska politiken får negativa effekter, t ex inflation, som är stora

men inte främst drabbar någon redan organiserad grupp i samhället, är det lätt att dessa effekter tillåts bli för kraftiga. Det är därför viktigt att de som är ansvariga för den ekonomiska politiken ger denna typ av effekter en speciell analys, eftersom det annars finns risk för att ingen annan heller gör det.

Referenser

- Bach, G. L., [1974], "Inflation: Who Gains and Who Loses", *Challenge*, juli/augusti
- Franzén, T., Lövgren, K. och Rosenberg, I., [1976], *Skatters och offentliga utgifters effekter på inkomstfördelningen: En teoretisk och empirisk studie*, Stockholm
- Jaffee, D. och Kleiman, E., [1975], "The Welfare Implications of Uneven Inflation", *Seminar paper*, Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet, november
- Jonung, L., [1976], "Inflationen som skatt", *Ekonomisk Debatt*, årg 4, nr 8
- Modigliani, F. och Brumberg, R. E., [1954], "Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data" in *Post-Keynesian Economics*, K. K. Kurihara (red), New Brunswick
- Näslund, B. och Sellstedt, B., [1972], "A Note on Wealth and Consumption", *The Swedish Journal of Economics*, årg 74
- Näslund, B., [1976], "Pris- och produktpolitik vid inflation", *manuskript*, november
- Roll, R., [1972], "Interest Rates on Monetary Assets and Commodity Price Index Changes", *Journal of Finance*, maj
- Spånt, R., [1975], *Förmögenhetsfördelningen i Sverige*, Stockholm
- Svennilson, I., [1958], "Vem vinner och vem förlorar på inflationen?", *Livförsäkringsbolagens Samhällsekonomiska Nämnd*, Skrift nr 2